

Rimantas SKEIVYS

LITUANISTIKA SOVIETMEČIU

JUOZO GIRDZIJAUSKO LITERATŪROLOGIJOS KONTEKSTAS

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo šimtmečiui pagerbti

Lietuvai per Antrąjį pasaulinį karą netekus laisvės, lituanistinė filologija, be mokslinės, atliko ir intelektualinio pasipriešinimo funkciją, gynė lietuvišką savimonę ir kultūros savitumą. Tai lėmė priešpriešą su komunistų partija, vykdžiusia Lietuvos sovietizavimo ir integravimo į Sovietų Sąjungą politiką. Šeštajame–septintajame dešimtmėčiais pasireiškusių sąlyginio komunistinio režimo liberalizavimosi apraiškos lietuvišką savimonę kreipė prisitaikymo prie sovietinės tikrovės, socialistinės kultūros plėtojimo linkme. Šis kelias vedė į aklavietę. Nepakantumą mąstymo laisvei, brutalių lietuvių kultūros integralumo ir individualumo neigimą liudija kliūtys ir suvaržymai, kuriais aštuntajame dešimtmetyje buvo stabdoma sėkminga Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros dėstytojo Juozo GIRDZIJAUSKO (1935–2014) intelektualinė veikla, svariai prisidėjusi prie fundamentalaus lituanistinės literatūrologijos požiūrių, metodų ir sąvokų atsinaujinimo. Literatūrologo Rimanto SKEIVIO straipsnyje aptariama Lituanistikos raida sovietmečiu, pabrėžiama, jog tik laisvės ir nepriklausomybės sąlygomis įmanomas visaavertis tautos teisių ir stekių realizavimasis. Išryškinama istorinė Lietuvos Atgimimo sąjūdžio, užtikrinusio sėkmingo lietuvių tautos gyvavimo sąlygas, reikšmė.

THE CONTEXT OF JUOZAS GIRDZIJAUSKAS' LITERARY STUDIES: LITHUANIAN STUDIES IN THE SOVIET ERA

After the country lost its independence during the Second World War, Lithuanian philology took on the role of intellectual and scientific resistance, defending the Lithuanian identity and cultural uniqueness. This inevitably meant a clash with the Communist Party, which was responsible for enforcing the policies of sovietisation and the integration of Lithuania into the Soviet Union. Manifestations of the relative liberalisation of the communist regime, which started around the 1960s and 1970s, steered the Lithuanian identity towards accepting the Soviet reality and developing culture. This was a dead end, however. The shackles and obstacles, which in the 1980s severely impeded the otherwise successful intellectual activities of Juozas GIRDZIJAUSKAS (1935–2014), a literature lecturer at Vilnius University, serve as a testament to the cruel neglect of cultural integrity and individuality, and the hatred of freedom of thought. His activities turned out to play a vital role in the renewal of the approach, methods and concepts of Lithuanian literary studies. The literary scholar Rimantas SKEIVYS shows through the development of Lithuanian studies how the fully fledged realisation of a nation's rights and goals is only possible under conditions of freedom and sovereignty.

Lietuvai po Antrojo pasaulinio karo katastrofos iš naujo ėmus telkti jėgas, svarbus vaidmuo, plėtojantis laisvinimosi procesams, priklauso lituanistinei filologijai. Lituanistai, kaip švietimo ir mokslo darbuotojai, vieninteliai sovietmečiu galėjo daugiau ar mažiau savarankiškai gilintis į dalykus, susijusius su lietuvių kultūra. Daugelis tapo iškiliais lietuviškumo gynėjais – jie veiksmingai priešinosi sovietizacijai, lietuvių tautos savarankiškumo ir nepriklausomybės naikinimui.

Lituanistinis aktyvumas pastebimas visą sovietmetį, tačiau ryšys su nepriklausomos Lietuvos humanitarinėmis tradicijomis, gaivinęs lietuvišką savimonę ir klojęs tolesnio lituanistinės filologijos plėtojimosi pagrindus, stipriausias buvo pirmaisiais pokario dešimtmėčiais. Tai lėmė jaunimo idealizmas, ryžtas darbuotis nacionalistine atgyvena laikomos lietuvių kultūros baruose. Tuo metu ar apie tą metą aukštąjį išsilavinimą įgijo vadinamoji pokarinė lituanistų karta. Ji užaugo nepriklausomoje Lietuvoje. Jurgis Lebedys, Meilė Lukšienė, Vanda Zaborskaitė, Leonas Gineitis, Regina Mikšytė, Irena Kostkevičiūtė, Vytautas Kubilius, Donatas Sauka, kiti jų bendraamžiai lituanistinę veiklą grindė lietuviškos būties vertybių, kaip esminių ir svarbiausių, prioritetu ir raiška. Šios vertybės suponavo lietuvių tautos teisę į laisvę ir nepriklausomybę, teisę pačiai tvarkyti savo gyvenimą, teisę į autentišką istorinę atmintį ir kultūros savitumą. Galimybė, interpretuojant literatūros kūrinius, išryškinti šias vertybes, atskleisti vaizduose užkoduotus lietuvių tautos siekius ir idealus lituanistinę literatūrologiją darė viena svarbiausių ir labiausiai komunistų partijos prižiūrimų lietuviško sąmoningumo apraiškų. Įkvepiantis pavyzdys, o kartu tiesioginis ryšys su nepriklausoma Lietuva pokario lituanistų kartai buvo Vincas Mykolaitis-Putinas, jo intelektualai ir įvairiašakė kūryba.

Lituanistinės veiklos, ėmusios plėtotis pokario metais, kryptingumas buvo pakankamai nuoseklus ir motyvuotas, kad kone visą sovietmetį, nepaisant atkaklių komunistų partijos pastangų primesti kitokią raidą, būtų ryškiau pasikeitęs. Pradinis valdžios pakantumas aiškintinas sudėtinga politine situacija. Lietuvoje tuo metu aršiai ginklu priešintasi užgrobusiam šalį priešui, lietuviška sąmonė buvo apmokama rezistentų krauju. Kita vertus, komunistų partija stokojo lietuviškai kalbančių talkininkų. Nebuvo pajėgi daryti didesnę ideologinį poveikį. Klostėsi atskirtis, lėmusi kitokį, negu propagavo valdžia, lituanistikos pobūdį. Taip antai prieškarinio pasiekimais

Profesorius Juozas Girdzijauskas. Bernardo ALEKNAVIČIAUS nuotrauka

pagrįstas 1947-aisiais įvykęs iškilingas pirmosios lietuviškos knygos – Martyno Mažvydo katekizmo 400 metų jubiliejaus paminėjimas. Nepaisant ideologinių priekabių ir trukdžių, tomas po tomo buvo tęsiama prieš karą pradėto didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ leidyba, buvo parengtos ir išleistos keturtomė „Lietuvių literatūros istorija“ (1957–1968), tritomė „Lietuvių kalbos gramatika“ (1965–1976), pasirodė kapitalinis Zigmo Zinkevičiaus veikalas „Lietuvių dialektologija“

(1966), prasidėjo akademinis lietuvių tautosakos publikavimas, imta sistemingai leisti lietuvių literatūros klasikų raštus.

Lituanistikos savarankiškumas, tylus marksizmo principų ignoravimas kėlė nuolatinį sovietinės valdžios nepasitenkinimą. Atviru konfliktu priešprieša išsiveržė į viešumą 1959–1962 metais, kai komunistų partija ėmėsi represijų ir brutaliai pertvarkė Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedrą. Nepakankamai į partijos reikalavimus atsižvelgiantys dė-

tytojai buvo pakeisti lojalesniais. Įvairiais būdais – raginant tapti partijos nariais, siekiant, kad vadovaujamą darbą dirbtų tik partiniai, griežtinant ideologinę akademinę veiklos priežiūrą ir pan., buvo didinama komunistų partijos įtaka visoms humanitarinio reiškimosi sritims.

Sustiprėjęs ideologinis spaudimas nenuslopino lietuvių kultūros individualumo pajautos, tačiau lituanistinė veikla prarado pokarinį tiesumą ir atvirumą. Ėmė jaustis lituanistinio idealizmo nuovargis, kurį generavo sovietinės tikrovės skleidžiama prievarta, sąmonės susidvejinimas. Nuostatos kitimą skatino ir tai, kad septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje pokarinę kartą vis labiau papildė nauja, sovietmečio sąlygomis subrendusi lituanistų karta. Pokario lituanistai puoselėjo šios kartos lietuvišką savimonę, tačiau tai buvo nebe tiesioginė, bet antrinė patirtis, labiau refleksinė negu akivaizdi. Antroji karta nebeturėjo gyvos Lietuvos nepriklausomybės vizijos.

Lituanistikai buvo būtina atsinaujinti. Atsinaujinimą brandino tiek jos pačios pastangos, tiek ėmęs reikštis bendras kitokio mąstymo ir kitokių akiračių poreikis, susijęs su septintajame dešimtmetyje prasidėjusiomis politinio gyvenimo stabilizavimosi tendencijomis. Vienas to meto ženklų buvo neoficialus komunistų partijos narių pasidalijimas į dogmatikus ir novatorius. Pastarieji teikė prioritetą „švelniam, nepraliejant kraujo“ lietuviško savarankiškumo slopinimui, stengėsi išvengti skandalingų priešpriešų. Komunistinių administratorių požiūrių išsiskyrimas buvo pagrindas, leidęs nevienodai reaguoti į panašaus pobūdžio reiškinius. Tuo metu, kai aukštosiose mokyklose, švietimo sistemoje, redakcijose, leidyklose buvo persekiojami menkiausi lietuviškos savimonės, įvardijamos kaip nacionalizmas, pasireiškimai, lygiagrečiai galėjo plėtotis tokia pati lietuvišką identitetą teigianti veikla, jei tik pripažino komunistų partijos vadovavimą ir skelbė ištikimybę socializmui. Dvejinišomi pavyzdžių galima nurodyti daug. Plėtėsi architektūros bei kitų kultūros paminklų restauravimo mastai, paveldo apsauga. 1961 metais pradėjo veiklą kraštotyros draugija. Prilaukiant, tačiau nedraudžiant buvo toleruojamas Lietuvos istorinės atminties gaivinimas, didėjo domėjimasis Juozo Jurginio ir apie jį susitelkusių jaunesnių istorikų Mečislovo Jučo, Vytauto Merkio, Antano Tylos, Rimanto Jaso, Ingos Lukšaitės ir kt. darbais. Vytautas Landsbergis, aptardamas Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrybos unikalumą, ypatingą vietą, tenkančią XX a. pradžios Europos modernistinio meno sklaidoje, užvualiuiota forma teigė lietuvių estetinės savimonės savitumą, metafizinį poetinės raiškos pobūdį. Sujudimą sukėlė Liongino Šepečio knygos „Daiktų grožis“ (1965) ir „Modernizmo metmenys“ (1967). Aukštos autoriaus pareigos, eitos valdžios struktūrose, leido manyti, kad pakantumas modernizmui, demonstruojamas knygoje, yra suderintas su komunistų partijos vadovybe, tai kėlė nuotaiką, teikė režimo liberalėjimo vilčių. 1965 metais ėmė eiti tarptautinio pripažinimo sulaukęs kalbotyros žurnalas „Bal-tistica“, taip pat – žurnalas „Kultūros barai“, 1968 – filosofijos žurnalas „Problemos“. 1969 metais įkurtas Filosofijos, teisės ir sociologijos skyrius prie Mokslų akademijos Istorijos instituto – būsimos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto užuomazga.

Ideologijos sureikšminimas, būdingas komunistiniam valdymui, lėmė kultūros, švietimo, mokslo plėtojimosi nely-

gumus, atskirais atvejais galėjusius pasireikšti kaip sunkiai paaiškinamos priešybės. Neoficiali 1977-aisiais įkurto ir iki sovietmečio pabaigos 1990-aisiais gyvavusio Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto misija buvo lietuviškos sąmonės sovietizavimas skleidžiant marksistinę tradicinių vertybių interpretavimą. Institutas nepateisino dėtų vilčių. Per prabėgusį nepilną šimtmetį nuo lietuvių tautinio sąjūdžio XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje pakilimo lietuviškas sąmoningumas buvo tapęs pakankamai brandus, kad atlaikytų ir ateizmo, ir materializmo, ir marksistinės komunizmo utopijos antkrytį. Vertinant kitu aspektu, instituto veikla buvo iš anksto pasmerkta nesėkmei dėl elementarios priežasties – mąstymo laisvės stokos ankštoje nuolatinio įtarumo ir nepasitikėjimo atmosferoje. Institutas funkcionavo dviem iš trijų mokslinių bendradarbių prižiūrint pirmąjį, ar šis teisingai pristato komunistų partijos ideologiją išreiškiantį požiūrį. Visa, ką reikšmingesnio per savo gyvavimo laikotarpį institutas nuveikė, galima laikyti pasiruošimu Lietuvos filosofinės, socialinės, teisinės ir kitokios minties istorijos tyrinėjimui. Komunistų partijos proteguotai marksistinės pasaulėžiūros ugdymo sričiai priklauso tuščiaavidurio sovietinės rusų etikos humanizmo koncepcijų diegimas ir populiarinimas Lietuvoje.

Kitokia buvo Vilniaus universiteto Filosofijos katedros veikla. Marksizmo dėstymas buvo privalomas, tačiau motyvuojanti paskata buvo ne ideologinių komunistų partijos užmačių tenkinimas, reiškęs Lietuvos sovietizavimą ir rusifikavimą, bet filosofinio mąstymo tradicijų, nutrūkusių netekus laisvės, gaivinimas, intelektualinės kultūros ugdymas. Tai Eugenijaus Meškauskos, kone visą sovietmetį vadovavusio katedrai, nuopelnas. Mokslinį marksizmo pažinimą laikydamas svarbesniu dalyku už komunistinį socialinių santykių pažangos plėtojimą, katedros veiklą Meškauskas kreipė pozityvaus tikrovės suvokimo ir vertinimo linkme. Mokė skirti racionalųjį ir voliuntaristinį marksizmo aspektus, ugdė kritišką mąstymą, toleranciją, kūrybingumą, gebėjimą justi filosofijos ryšį su istorija ir kultūra. Universiteto Filosofijos katedra sovietmečiu buvo liberalaus mąstymo oazė, atvira naujiesiems požiūriams ir diskusijoms. Vienu šviesiausių ir galbūt reikšmingiausių katedros veiklos epizodų laikytina parama Vosyliui Sezemanui (1884–1963), filosofui neokantinkui, nemaža prisidėjusiam prie XX amžiaus Lietuvos filosofijos klostymosi ir brendimo. Jo talentas ir gilus filosofijos pažinimas buvo jungtis, leidusi jausti Europos intelektualinės minties užmojų lygį ir raidos kryptis. Gavęs galimybę po sovietinio konklagerio vėl dėstyti universitete, 1959 metais Sezemanas išleido Aristotelio traktato „Apie sielą“ vertimą į lietuvių kalbą, aprūpintą išsamia įvadine studija. Ne vienam humanitarui iš pokarinės sovietmečio kartos tai buvo filosofijos atradimas, uždeganti pažintis su ja. 1970 metais, jau po Sezemano mirties, buvę jo mokiniai, Filosofijos katedros dėstytojai Albinas Lozuraitis, Kristina Rickevičiūtė ir kiti talkininkai, tarp kurių buvo literatūrologas Juozas Girdzijauskas, parengė spaudai ir išleido jo veikalą „Estetika“. Grožio, kaip esminės meno savybės, postulavimas, jo vertybinio pobūdžio išryškėjimas, meninės tikrovės autonomiškumo teigimas, dalykinio meno turinio, kaip estetinės formos implikacijos, aktyviai dalyvaujančios meninės kūrybos procesuose, koncepcija, kitos estetinės idėjos, paprastai ir aiškiai išdėstytos šioje knygoje, buvo impulsai, leidę

Vinco Mykoliaičio-Putino 75-ųjų gimimo metinių minėjimas Vilniaus universitete, 1968.
Iš kairės: Emilija Mykolaitienė, Jurgis Lebedys, Vanda Zaborskaitė ir Vladas Žukas. Onos PAJĖDAITĖS nuotrauka

suvokti kitokio mąstymo, negu piršo marksizmas, galimybę.

Lituanistinė literatūrologija sugebėjo keistis neprasidama lietuviškos savimonės ir individualumo, tačiau jos veikla nebuvo laisva, privalėjo taikytis prie ideologinių komunistų partijos reikalavimų. Atsinaujinimas slėpė priešpriešą ir prisitaikymą. Palankias sąlygas šiai nevienalytei plėtočiai sudarė minėtas laisvesnis meninės kūrybos traktavimas, ėmęs reikštis septintajame dešimtmetyje. Požiūris į literatūrą kaip lietuviško sąmoningumo apraišką nepakito. Pakito literatūros kaip reiškinio suvokimas. Nuo utilitarinės sampratos, pagrindine laikančios socialinę literatūros funkciją, apimančią visuomenės pažangos, partiškumo, liaudiškumo propagavimą, švietimo kėlimą, pažintinių, didaktinių, auklėjamųjų ir kitokių taikomojo pobūdžio tikslų įgyvendinimą, pereita prie estetiškos sampratos, esmine savybe laikančios grožio pradą, telkiantį, modeliuojantį ir įprasminantį literatūroje sukurtą meninę tikrovę.

Tai nebuvo visiškai nauja ir netikėta. Literatūros, kaip savitikslių meninės vizijos, suvokimas, XX a. pradžioje pasiekęs Lietuvą kartu su modernizmo estetikos idėjomis (Juozapas Albinas Herbačiauskas, Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, Kleopas Jurgelionis), per vėlesnius du Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečius nepastebimai išdildė griežtas realaus fakto ir aiškaus jo atspindžio sąmonėje priešpriešas, kurias buvo įdiegęs pozityvizmas. Grožinis vizijos pobūdis tapo suvokiamas kaip iracionali idealybė, paverčianti menine tikrove visa, ką jos erdvėje atkuria, perkuria, vertina, tobulina realios tikrovės sugestijas sugėrusi poeto ar rašytojo vaizduotė. Dėl to nebuvo abejojama. Skyrėsi svarba, teikiama grožiniam pradui. Tie literatūros vertintojai, kurie kūrinio analizę grindė tradicij-

ne turinio ir formos dichotomija, meninę kokybę dažniausiai laikė formos savastimi (Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, Juozas Tumas-Vaižgantas, Šatrijos Ragana, Kazys Bizauskas). Kiti, estetiškos krypties puoselėtojai, į grožinio prado veiką žvelgė kaip į ypatingą aktyvumą, sąlygojantį meninės tikrovės pobūdį ir raišką (Liudas Gira-E. Radzikauskas, Balys Sruoga, Julijonas Lindė-Dobilas, Vincas Mykolaitis-Putinas, Vytautas Bičiūnas, Petras Juodelis). Treti grožinį pradą traktavo kaip meilės, tiesos, gėrio kitabūtį, išgryninantį ir atnaujinantį meninę tikrovę (Jonas Grinius, Juozas Keliuotis, Juozas Ambrazevičius, Antanas Vaičiulaitis). Socialistinio realizmo kanonas, tapęs privalomas, kai Lietuva nugrimzdo į sovietmetį, literatūros sampratą nubloškė atgal, į tai, kas buvo jau praeita ir atgyventa. „Propagandinio meno atmaina“ – apibūdino kanono utilitarizmą iš Štuthofio koncentracijos stovyklos parvežtas Balys Sruoga. Liaudies laimės ir gerovės mirazas, 1946 metais įtaigiai sureikšmintas menui skirtais komunistų partijos nutarimais, literatūrą pavertė ideologijos tarnaitė, o jos prievartavimą – šviesios komunistinės ateities kūryba.

Estetinės literatūros sampratos legalizavimosi sovietmečiu pradžia laikytinas Donato Saukos veikalo „Tautosakos savitumas ir vertė“ pasirodymas 1970-aisiais. Tautosaka šioje studijoje interpretuojama kaip grožinis tautos dvasinių vertybių atsiskleidimas. Būdingomis lietuviško dvasingumo apraiškomis nurodoma giedras ramumas, drovus intymumas, santūrumas, susikaupimas, tikėjimas būties prasmingumu, vidinė jėga. Atsitiktinumas ar ne – tačiau tais pačiais metais buvo išleista ir Vosylius Sezemano „Estetika“. Nei viena, nei kita knyga nesulaukė griežtesnio komunistų partijos ideologų

dėmesio. Buvo sutiktos kaip įprasti akademiniai pasiekimai, tarsi neseniai, vos prieš keletą metų, nebūtų tūžmingai plūstas estetizmo protegavimas, formalizmas, aktualios socialinės tematikos šalinimasis. Tuo metu tai buvo rimti kaltinimai. Juozas Girdzijauskas po universiteto baigimo negavo darbo Lietuvių kalbos ir literatūros institute todėl, kad eilėdaros tyrimai, kuriems ketino atsidėti, laikyti neloyalumu, siekimu užsisiklęsti abstrakčioje poetinės formos klausimų nagrinėjimo problematikoje.

Tautosakos poetiškumo pajauta, kūrybingumas, platus, Lietuvos ribas peržengiantis žinių akiratis, pakantumas, kurį parodė ideologijos prižiūrėtojai, Donato Saukos knygą apgaubė patrauklumo aura, pavertusia ją estetinio žodžio meno suvokimo pavyzdžiu, atspirtimi aiškinant ir vertinant literatūros kūrinius. Ji prablaivino marksizmo dogmų sukaustytą kultūros refleksiją, tačiau reikia pažymėti, kad ir iki 1970 metų būta literatūrologinio kūrybingumo apraiškų, prisidėjusių prie estetiškos literatūros sampratos sugrįžimo. Galima nurodyti anksti pasireiškusias to paties Donato Saukos pastangas paaiškinti Salomėjos Nėries poezijos žavesį ikisovietinei poetės kūrybai skirtoje monografijoje (1957), taiklias Vytauto Kubiliaus įžvalgas aptariant Kazio Borutos, Juliaus Janonio, Kazio Binkio, Vinco Mykolaičio-Putino, Ievos Simonaitytės, Salomėjos Nėries meninį stilių 1957–1968 metų studijose ir straipsniuose, kai kurie jų įtraukti į avangardinį tuo laikotarpiu kritikos rinkinį „Naujų kelių ieškant“ (1964). Prisimintina Reginos Mikšytės apibendrinimai apmaštant nerimastingą Antano Baranausko poetiką jam skirtoje monografijoje (1964), jautrūs Juozo Girdzijausko įsigilinimai į intonacinę Maironio eilėraščių darną ir natūralumą „Lietuvių eilėdaroje“ (1966), įtaigios dainų meninio savitumo charakteristikos Leonardo Saukos studijoje „Lietuvių vestuvinės dainos“ (1968). Sektiniu pavyzdžiu tapo subtilios eilėraščių interpretacijos Vandos Zaborškaitės knygoje „Eilėraščio menas“ (1965), išskirtinai gili, konkreti ir turininga Maironio stiliaus analizė monografijoje „Maironis“ (1968). Visos šios apraiškos vienaip ar kitaip yra susijusios su Vinco Mykolaičio-Putino išplėta literatūros, kaip estetiškos tautos savimonės atodangos, samprata.

Atsigręžimas į estetinę literatūros kokybę tapo vyraujantis aštuntajame–devintajame dešimtmėčiais. Jis pasireiškė studijų, monografių, straipsnių, įvairiais aspektais nuviečiančių lietuvių literatūros savitumą, gausa. Ar būtų aiškinamos sąsajos su europinėmis literatūros raidos tradicijomis, ar aprašoma Lietuvoje išsiplėtojusią literatūros rūšių ir žanrų specifiką, ar gilinamasi į poetinės kalbos ypatumus, tiesioginis literatūrologinių tyrimų objektas buvo poetika – meninės tikrovės formatas, sandara, modeliavimo kanonai ir variantai, stilistinė raiška. Ideologinei priežiūrai tapus pakantesnei, ši problematika lyg magnetas traukė literatūrologų dėmesį. Per keletą metų buvo išleista nemaža darbų, sukonkretinusių svarbiausius meninės lietuvių literatūros raiškos parametrus. Pasirodė reikšmingos studijos apie europinį lietuvių literatūros kontekstą, apie jos kryptis ir sroves (Vytautas Kubilius, Leonas Gineitis, Vytautas Galinis, Vytautas Vanagas, Janina Žėkaitė, Dalia Striogaite, Aušra Jurgutienė), apie lietuvių lyriką (Vytautas Kubilius, Juozas Girdzijauskas, Vitas Areška, Viktorija Daujotytė-Pakerienė, Irena Slavinskaitė, Kęstutis Nastopka), apie dramaturgiją (Jonas Lankutis, Algis Samu-

lionis), apie romaną ir kitus prozos žanrus (Janina Žėkaitė, Juozas Stonys, Algimantas Radzevičius, Aldona Vaitiekūnienė, Albertas Zalatorius, Algis Kalėda, Jūratė Sprindytė), apie vaikų literatūrą (Vincas Auryla). Net senosios lietuvių literatūros tyrimuose, kuriuose įprasta aptarti kultūrinį istorinį kontekstą, pastebimas padidėjęs dėmesys poetiniam raštijos pavyzdžių vertinimui (Albinas Jovaišas, Eugenija Ulčinaite, Dalia Dilytė, Darius Kuolys, Dainora Pociūtė-Abukevičienė, Rasa Jurgelėnaitė).

Estetinis lituanistinės literatūrologijos atsinaujinimas sklaidė paviršutiniškumą ir monotoniją, „brandaus socializmo“ metais tapatinusius lietuvių kultūrą su sovietine, tačiau gaivinantis poveikis buvo išsklidęs, neryškus, labiau intuityviai suvokiamas negu konceptualiai apibrėžiamas. Sociologinė, į komunistinės ideologijos stereotipus atsirėmusi literatūrologija niekur nedingo, plėtojosi šalia (Kazys Ambrasas, Vytautas Radaitis, Algimantas Bučys, Juozas Stepšys). Atskirais atvejais jos propaguotojai reikėsi išskirtinai kovingai ir agresyviai (1975 metais buvo sustabdytas Vytauto Kubiliaus ir Juozo Girdzijausko daktarinių, dabartiniu terminu – habilitacinių, disertacijų gynimas), nuolat griežtėjo publikacijų cenzūra, stiprėjo nepakantumas savarankiškam mąstymui. Sovietinė tikrovė tuo metu panėšėjo į priešingų tėkmių sukamą sietuvą, kurioje buvo nelengva įžvelgti pagrindinę kryptį. Svarbus literatūrologijos atsinaujinimo padarinys, be poetinės refleksijos įteisinimo, buvo naujos, trečiosios, lituanistų kartos išugdymas, reiškęs lituanistikos savarankiškumo perėmimą ir tąsą. Nemaža aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje pradėtų rašyti darbų buvo užbaigti dešimtajame, Lietuvai atgavus laisvę, vaduojantis iš sovietmečio mitų ir ideogramų. Trečiajai kartai iškilo naujo pobūdžio iššūkiai ir uždaviniai. Jai tenka įveikti sovietmečiu atsiradusią literatūros suvokimo suabstraktėjimą, atotrūkį nuo lietuviškos estetiškos savimonės poslinkių, jos idealinių nuostatų kitimo refleksijos. Ši karta savo siekais labiau formali ir lokalinė negu susitelkusi į konkrečias literatūros modifikavimosi apraiškas, tebeieškanti sąvės, tačiau veržli ir talentinga. Literatūrologiniam mąstymui būdinga identifikuotis su Vakarų intelektualinėmis tradicijomis, intensyviai perimti naujus požiūrius ir metodus, radikaliai plėsti estetinės tikrovės akiračius ir raiškos formas, ieškoti baltiškos tapatybės šaknų ir apmaštyti jas (Saulius Žukas, Silvestras Gaižiūnas, Marijus Šidlauskas, Giedrius Viliūnas, Almantas Samalavičius, Rita Tūtytė, Regimantas Tamošaitis, Gintaras Lazdynas, Aušra Martišiūtė-Linartienė, Brigita Speičytė, taip pat dar vėlesni, ėmę reikštis jau XXI amžiuje – Audinga Peluritytė-Tikuišienė, Laimutė Tidikytė-Adomavičienė, Silvija Rakutienė, Eugenija Vaitkevičiūtė, Eugenijus Žmuida, Nerijus Brazauskas ir kt., nebūtina visus paminėti).

Lituanistikos pagyvėjimas reikėsi ir kitose srityse, ne tik literatūrologijoje. Kaip iki tol užleistas lietuviško sąmoningumo horizontas išryškėjo energingos lietuvių filosofijos istorijos modeliavimo pastangos Romano Plečkaičio, Broniaus Genzelio, Gyčio Vaitkūno, Juozo Mureikos, Albino Griško ir kt. darbuose. Vos ne savilaidos sąlygomis 1978 metais pasirodė Romualdo Ozolo parengtas straipsnių rinkinys „Lietuvių filosofijos istorijos bruožai“, 1980-aisiais išleistas „Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių“ I tomas (1991 – II t., 2011 – III t.). Reikšmingais lituanistikai laikytina Norberto

Vėliaus senovės baltų mitologijos tyrinėjimai (1977–1987), fundamentalus Reginos Volkaitės-Kulikauskienės kartu su kitais istorikais parengtas veikalas „Lietuvių etnogenezė“ (1987), įžvalgi ir turininga Vaclovo Bagdonavičiaus studija „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“ (1987).

Kas buvo negerai lituanistikos atsinaujinime, kuris įgavo pagreitį nepastebimai integruojamoje į rusišką mentalitetą ir kultūrą Lietuvoje? Ar buvo įmanoma kitokia lietuviško sąmoningumo plėtra?

Galimybė gilintis į estetinio literatūros savitumo paslaptis kybant virš galvos diktatui, kas teisinga, o kas ne, sovietizacijos užgultai šviesuomenei regėjosi kaip laisvėjimas, kaip slinktis į normalų socialinį gyvenimą. Tai aktyvino lituanistikos kūrybingumą. Nedaug kas suprato, jog proveržis sąlyginis, jog apgaulė slypi literatūros, kaip reiškinio, formalizacijoje, suskaldyme, poetinės raiškos atotraukioje nuo estetinės tikrovės, kuri atsiveria meno kūriniuose. Estetinė tikrovė buvo apeinama, nutylima, tapatinama su poetine raiška. Remiantis haidegeriškuoju aiškinimu, kad grožis yra tiesos švytėjimas, galima pasakyti, jog sovietinis lituanistikos atsinaujinimas eksploatavo „švytėjimą“, tuo tarpu „tiesa“ atiteko komunistų partijos nuožiūrai.

Lituanistinės literatūrologijos produktyvumas aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje pagrįstas šiuo kompromisu. Mainais už lėšų puodą, anot Šventojo Rašto pasakojimo, Esavas atidavė pirmagimystės teisę Jokūbui. Blogio esmė ta, kad komunistų partija nė iš tolo negali būti lyginama su Jokūbu, simbolizuojančiu Aukščiausiosios Dvasios išmintį ir pasirinkimą. Mainais už pakantumą tiriant lietuvių literatūros savitumo, stiliaus, poetinės raiškos problemas lituanistai susitaikė su tiesos, atsiveriančios literatūroje, reflektavimo suvaržymais ir apribojimais. Publikacijų gausa kūrė lietuviškos kultūros toleravimo ir net sėkmingo plėtojimosi įspūdį. Nepriklausomą laikyseną, kuria pasižymėjo pokario lituanistai, vis labiau keitė lojalumas ir intelektualinis respektabilumas, užtikrinę atitinkamas socialines garantijas. Lyg savaime suprantamas saugiklis giliai pasąmonėje budėjo autocenzūra, perspėjanti, jog rašant negalima liesti nieko, kas susiję su lietuvių tautos savarankiškumu, egzistencija, laisve, teisingesnio gyvenimo lūkesčiais ir perspektyvomis. Kita draudžiama zona buvo tikėjimas, susitelkimas į tai, kas aukščiau realybės, kas peržengia jos ribas. Į viešumą galėjo patekti tik instancijų sankcionuoti, redaktorių sužiūrėti, kupiūromis ar komentarais pagerinti kūriniai ir, kas blogiausia, su tokia padėtimi jau buvo linkstama susitaikyti, laikant ją normalia. Redaktorių gausa slėpė tuščias mintis ir didėjančią šviesuomenės neraštingumą.

Lituanistinė savimonė sovietmečio pabaigoje nebeturėjo aistros. Lietuvių kalba, menas, istorija virto akademinėmis disciplinomis, nušviečiančiomis lietuviško etoso reiškimąsi pasaulyje, o Lietuvos suvokimas darėsi vis labiau abstraktesnis ir sustingęs. Tai buvo nebe senoji tėviškių, bet naujoji darbo etatų Lietuva – sukolektyvinta socialistinė visuomenė, kurią siejo prievartos atmosfera, pragyvenimo rūpesčiai ir sąžinės kompromisais pagrįstos karjeros galimybės. Tautos tradicijos, patirtis, solidarumas tapo antrarūšėmis vertybėmis, reliatyviomis ir senamadiškomis. Lituanistika kažkuriuo momentu prarado lietuviškos savimonės palaikymo paskirtį, tapo klusnia ir prisitaikančia sovietinės sistemos veika. Ji,

lyg mirażas, telkė jaunuomenės nerimą, o iš tikrųjų gesino jos užsidegimą ir viltis. Donatas Sauka šiuos šviesuomenės apatijos ir susitaikymo su sovietine realybe požymius eseistinių apmąstymų knygoje „Noriu suprasti“ (1990) įvardijo kaip lietuvių kultūros sulėkštėjimą, subanalėjimą, biurokratinį reglamentavimą, o pačią tendenciją apibūdino kaip lituanistinio idealizmo nuosmukį. Tuo metu, kai viena paskui kitą rodėsi talentingai parašytos knygos apie lietuvių literatūros stiebiimąsi aukštyn, jos poetikos klostymąsi ir tobulėjimą, nebuvo jokių nerimo ar nepasitenkinimo ženklų dėl kūrybos laisvės varžymo, nepriklausomo mąstymo slopinimo, tendencingai iškreipto ar nutylimo lietuvių kultūros reiškiniių interpretavimo. Tai paaiškina, kodėl tik prasidėjus Lietuvos Atgimimo sąjūdžiui galėjo dienos šviesą išvysti tokie leidiniai kaip Vinco Kudirkos „Raštai“, Alberto Vijųko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorija“ ar buvo pradėta leisti Antano Maceinos filosofija ir poezija, kita gausi ir įspūdinga išeivijos literatūra. Natūralu, kad dėl jautriai užčiuoptų komunizmo ir liberalizmo sąsajų Vinco Ramono romanas „Kryžiai“ niekaip negalėjo būti išleistas sovietinėje Lietuvoje, bet kad buvo nutylimas (ir iki šiol nepakankamai įvertintas) vienas lietuvių literatūros šedevrų – to paties Vinco Ramono apysaka „Miglotas rytas“, neturinti, beje, jokio ryškesnio ideologinio užangažavimo, vertintina kaip pakankamai iškalbingas rodiklis, atskleidžiantis lituanistinės vizijos keitimosi pobūdį ir sandėrio su nelabuoju, t. y. nebylaus kompromiso su komunistų valdžia, kainą.

Lituanistikos slinktį į išsivadėjimą, susiliejimą su iracionaliu ir kartu agresyviu sovietinio mentaliteto iliuzionizmu bei saviapgaule sustabdė komunistinės imperijos žlugimas, atkurta Lietuvos nepriklausomybė. Negalima nepripažinti estetinės būties pajautos sugražinimo į aktualią kultūros erdvę reikšmės, bet tikra ir visavertė ji tik tada, kai vientisa, kai atsiskleidžia savo estetinės tikrovės gyvavimo pilnatvėje ir vienvėje. Žymus mūsų poetas vyskupas Antanas Baranauskas anksčiau, dar tik bundant lietuviškajam Naujųjų laikų sąmoningumui, 1858 metais eilėraštyje „Knygos malda“ įspėjo: „Kas knygą skaito dėl grožio, dykų minčių viduj pilnas, iš to žmogaus, lyg iš ožio, anei pieno, anei vilnos“. Nereikia pulti į kitą kraštutinumą ir suabsoliutinti šios tiesos, tačiau reliatyvizmo persmelktas modernusis mąstymas ne visada linkęs ir ne visada pajėgus bent iš dalies atsižvelgti į šią paprastą išmintį.

Ar galėjo kitaip lituanistika plėtotis sovietmečiu? Tikriausiai ne. Atsakymą į šį klausimą duoda Juozo Girdzijausko literatūrologija.

Juozas Girdzijauskas, daugelį metų dėstęs lietuvių literatūrą Vilniaus universitete, yra intelekto sunkiasvoris. Panašiai kaip Jonas Jablonskis, Kazimieras Būga, Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, Vincas Maciūnas, Jurgis Lebedys ir dar keli kiti, jis priklauso prie šviesuolių, kurie klojo lituanistikos pagrindus. Į šią veiklą įsiliejo kitu laiku – kartu su antrąja pokario lituanistų karta, tačiau nuveikti darbai prilygsta lituanistikos pradininkų pasiekimams. Ištyrė, susistemino ir aprašė lietuvių eilėdarą. Tuo žygiu, kuriam atidavė brandžiausius metus, padėjo tvirtą pamatą vėlesnei lituanistinės literatūrologijos plėtrai. Išsiskyrė kaip neeilinė asmenybė. Jurgis Lebedys, pagret su Vanda Zaborskaite ir Donatu Sauka buvęs Juozo Girdzijausko darbo vadovu, žinojo, kokiomis sąlygomis jis gyve-

Laimutės Tidikytės-Adomavičienės daktaro disertacijos gynimas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute Vilniuje. 2002. Sėdi iš kairės: Juozas Girdzijauskas, Rimantas Skeivys, Laimutė Tidikytė-Adomavičienė, Vilma Daugirdaitė. Prano VASILIAUSKO nuotrauka

no ir kūrė. „Reikia turėti virves vietoj nervų, kad atlaikytum tokią įtampą“, – pasakė apie Juozą Girdzijauską. Kita proga Jurgis Lebedys apibūdino jį kaip žemaitiškos dvasios grynuolį, kuris, lyg Atlasas, laiko ant savo pečių milžinišką našta, suprask – liuanistinės filologijos gyvastį, garbę ir tęstinumą.

Juozo Girdzijausko literatūrologija ypatinga ne tik tuo, kad perėmė ir atnaujino geriausias prieškarinio liuanistikos tradicijas. Sovietinės rusų okupacijos sąlygomis ji teigė liuvuvių literatūros, o kartu ir kultūros, individualumą, liuvuviško žodžio poeziją pristatė kaip lygiavertę kitų tautų – rusų, lenkų, vokiečių – estetinės savimonės ir kultūros aukštumoms.

Reikšmingu Juozo Girdzijausko literatūrologijos poslinkiu laikytina gilesnė literatūros kūrinio esmės pagava. Traktuodamas poetiką kaip kūrinių įprasminančio grožinio prado reiškimą, Girdzijauskas suobjektyvino estetinę literatūros interpretavimą, sukūrė kanoninę poetinės ekspresijos formalizavimo modelį, pritaikomą patiems įvairiausiems eiliuotos kalbos deriniams aptarti.

Svarbiausias Juozo Girdzijausko pasiekimas – paprasta ir aiški liuvuvių eilėdaros genezės, raidos ir išsišakojimo samprata. Telkia duomenis, aprėpiančius kone visą jos gyvavimo laikotarpį nuo atsiradimo XVI a. viduryje iki XX a. septintojo dešimtmečio. Gausi faktų ir pirminių apibendrinimų medžiaga išskleidžiama sisteminiu ir stilistiniu aspektais. Abi plotmes vienią intonacinių / metrinųjų struktūrų įvairovė, laikoma pagrindine eiliuotos kalbos poetinio funkcionavimo apraiška. Maksimalaus mokslinio objektyvumo siekiama derinant istorinį, struktūrinį ir statistinį tyrimo metodus. Interpretavimo pilnatvės atvejais šio derinio sugestionuojamas kiekybinis

eilėdaros charakterizavimas atsveriamas intuityviai postuluojamomis bendro estetinės tiesos poveikio įžvalgomis.

Juozo Girdzijausko eilėtyra patvirtina, jog tinkamiausia liuvuvių kalbai yra silabotoninė eilėdara. Jai skiriama daugiausia dėmesio. Parodoma sudėtingas silabotonikos klostymasis XVI–XIX amžiais, sąsajos su sintaksine intonacine, silabine, izosilabine, alternacine metrika, tobulumo proveržis XIX a. pabaigoje, modifikavimasis ir šakojimasis XX amžiuje, kai nuo silabotonikos ėmė skirtis sinkopis, verlibras, toninė eilėdara. Stilistinės analizės dėmesio lauke – individualių poetų eiliavimo ypatumai. Pradininkais, kūrusiais liuvuvių eilėdaros struktūras, laikomi Martynas Mažvydas, Stanislovas Rapolionis, Jonas Bretkūnas, Danielius Kleinas, Kristijonas Donelaitis, Antanas Strazdas, Antanas Baranauskas, Maironis, Vincas Mykolaitis-Putinas, Salomėja Nėris. Šalia rikiuojasi eilėdaros tobulintojai ir įvairintojai, kaip antai Gotfrydas Ostermejeris, Kristijonas Gotlybas Milkus, Saliamonas Slavocinskis, Simonas Stanevičius, Antanas Vienažindys, Liudas Gira, Kleopas Jurgelionis, Faustas Kirša, Balys Sruoga, Kazys Binkis, Antanas Miškinis, Bernardas Brazdžionis, Jonas Kossu-Aleksandravičius (Jonas Aistis), Henrikas Radauskas, Eduardas Mieželaitis, Justinas Marcinkevičius, Vladas Šimkus, Vytautas Bložė, Jonas Juškaitis, Marcelijus Martinaitis, Judita Vaičiūnaitė, Sigitas Geda ir kt.

Eilėtyros intensyvumui ėmus slūgti, Juozo Girdzijausko polinkis į fundamentalumą ir plačius apibendrinimus pakrypo kita linkme – į liuvuvių estetinės minties ir poetikos teorijos pradmenų istoriografiją. Kruopščiai parengtą XVII–XIX amžių tekstų rinkinį literatūrologas palydėjo studija, kurioje ap-

žvelgė lietuviškos estetiškos refleksijos klostymąsi, požiūrius ir idėjas. Kitas svarbus literatūrologinės veiklos baras – lituanistinio paveldo publikavimas. Parengė spaudai XIX amžiaus poeto Valerijono Ažukalnio raštų rinkinį, kartu su Vanda Zaborskaite – vertingą staigios mirties pakirsto prof. Jurgio Lebedžio mokslinį palikimą.

Nuo pirmų žingsnių Juozo Girdzijausko literatūrologija buvo ne tokia, kokios reikėjo komunistų partijai. Literatūros vertę matuodami marksistinės sociologijos dogmų propagavimo efektyvumu, gilinamasi į poetiką komunizmo apologetai laikė formalizmu, svetimu sovietinei kultūrai. Panašiai žvelgė ir į Girdzijausko eilėtyrą. Kol jaunąjį intelektualą lydėjo pokario lituanistų kartos globa, o komunistų partijos aktyvistus prilaikė novatorių tolerancija estetinei literatūros sampratai (Girdzijauskas buvo vienas pajėgiausių jos gaivintojų), nebuvo pernelyg trukdoma. Padėtis pasikeitė aštuntajame dešimtmetyje. Komunistų ryžtas užgniaužti bet kokį laisvesnį mąstymą po Prahos pavasario nuslopavimo peraugo į raganų medžioklę. Girdzijauskas atsidūrė tarp taikinių. Savarankišku mąstymu, lietuvių literatūros vienovės ir integralumo teigimu ir, svarbiausia, nepriklausoma laikysena jis trikdė ideologijos instruktorius ir todėl turėjo būti tramdomas. Tuo metu, kai buvo stabdomas Vytauto Kubiliaus daktarato (dabartiniu terminu – habilitacijos) patvirtinimas, prasidėjo puolimas ir prieš Juozą Girdzijauską. Buvo sulaukytas „Lietuvių eilėdaros“ antrosios knygos publikavimas, neapibrėžtam laikui nukeltas daktarato gynimas. Santūri laikysena padėjo autoriui neprarasti darbo universitete. Lituanistikai tuo metu tai buvo didelis laimėjimas.

Daktaratą Juozas Girdzijauskas apgynė po septynerių metų. Buvo išleista apkarpyta ir naujais akcentais papildyta sulaukytoji studija. Nepaisant valdžios nemalonės, protinamasis humanitaras jautė nuolatinį akademinės bendruomenės palaikymą. Tapo pripažintu lituanistikos autoritetu. Bet štai kas. Skaudžiausia buvo ne sėkmingai įsibėgėjusios mokslinės veiklos sustabdymas ir ne patirtas pažeminimas. Aštuntojo dešimtmečio lituanistika buvo nebe ta, kurios tikėjimas ir vertybės įprasmino Girdzijausko veiklą. Iš jo literatūrologijos buvo mokomasi, studijuojama faktografija, požiūriai ir metodai, tačiau bendra lietuvių poezijos individualumo ir savitumo pajauta, giluminis ryšys su lietuviška savimone nebuvo perimama ir tęsiama. Girdzijausko literatūrologija darėsi panaši į rymančią upęje uolą: sukuriuojantys vandenys skalavo ją, bet tekėjo pro šalį.

Pokario lituanistikos jėga buvo nerimas dėl Lietuvos, jos netektos laisvės ir nepriklausomybės vizija. Tai buvo intelektualinė rezistencija, tylus, tačiau atkaklus priešinimasis okupantų ir kolaborantų vykdomam Lietuvos sovietizavimui. Aštuntajame dešimtmetyje tokios nuostatos nebeturėjo ne tik daugelis lituanistų, bet ir apskritai nemaža Lietuvos visuomenės dalis. Nebuvo nusiukta nuo Lietuvos. Ji buvo ir liko tėvynė. Pakito pajauta, lietuvių literatūros, istorijos, tradicijų receptija. Lietuvos suvokimas darėsi nevienalytis, labiau emociingas ir atitrauktas negu konstruktyvus. Lituanistika sklaidėsi į šalis, smulkėjo. Ryšys su lietuviškos būties aktualijomis tapo sunkiai užčiuopiamas arba apskritai jo neliko. Tačiau būtų klaidinga manyti, kad lituanistikos nuovargis išreiškė bendrą Lietuvos sąmonės intencijų persiorientavimą.

Šiuo sudėtingu metu lituanistinę literatūrologiją stumtelėjo į šalį susidomėjimas filosofija. Tai buvo unikalus reiškinys, kurį įplieskė nemažą užmojų įgavusi filosofijos klasikos leidyba lietuvių kalba. Iniciatoriai ir dalyviai buvo humanitarai – Bronius Genzelis, Romualdas Ozolas, Bronius Kuzmickas, Romanas Plečkaitis, Arvydas Šliogeris, Dalia Dilytė, Petras Račius, Alfonsas Tekorius, Eugenija Ulčinaitė ir kt. Pagrindinį milžiniško darbo krūvį planuojant, redaguojant, komentuojant ir kitaip rengiant spaudai leidinius atlikė nepailstantis Vilniaus universiteto 1964 metų laidos lituanistas Antanas Rybelis. Daugiatomę „Filosofijos istorijos chrestomatiją“ (1974–1987), leidinių seriją „Iš filosofijos palikimo“, mažąją filosofijos leidinių seriją, kitas iki tol niekada nebūto filosofijos alkio maldymo viršūnes dabartinio lietuvių kultūros nuosmukio fone galima vertinti kaip stulbinantį ir nepakartojamą Lietuvos intelektualinio brendimo proveržį.

Susidomėjimas filosofija uždaroje, intensyviai komunistinėmis nuostatomis smaigstomoje lietuviškos sąmonės erdvėje rodė šviesuomenės pastangas rasti išeitį iš stagnuojančios būsenos, naujų akiračių ieškojimą. Tačiau Juozo Girdzijausko literatūrologijos situacija atskleidė prieitą aklavietę: įmanoma tik sovietizuota, ideologines komunistų partijos direktyvas atitinkanti lituanistikos plėtotė. Tai ir yra atsakymas į klausimą, ar galėjo rasti kitokia lituanistika. Negalėjo. Penki dešimtmečiai, prabėgę be žodžio, sąžinės ir iniciatyvos laisvės, buvo gana ilgas laiko tarpas, kad karo, represijų, geriausių protų netekties nualinta tauta pailstų priešintis socialistine lygiava seikėjamos gerovės iliuzijoms ir mitams. Daugiau buvo tų, kuriems magėjo Esavo lėšiai, ir mažėjo tų, kuriems lietuviška pirmagimystės teisė buvo svarbiau už lėšius. Lietuvos laukė rusiška Mažosios Lietuvos lemtis, jei ne Aukščiausiojo šyptelėjimas, lyg šviesos spindulys išsklaidęs komunistinio sąmonės užtemimo antkrytį. Atgimimo sąjūdis įrodė, kad Lietuva niekada nebuvo išsižadėjusi laisvės. Be jos neįmanoma ir lituanistika, antraip ji darosi nereikalinga. Lietuviško žodžio, lietuviškos tapatybės puoselėjimas, kuriuo užsiima lituanistai, yra mūsų laisvės atmintis ir jėga. To niekada negalima pamiršti.

Palydėti pamąstymus apie lituanistinio idealizmo skirtį ir dalią sovietinės rusų okupacijos metais norisi Vinco Mykolaičio-Putino žodžiais:

*Saulės broli, niekados
Nieks tau kelio neužstos.
Kas šiai žemei gimė, nieks
Tavo skrydžio nepasieks.
Vien tik pats, laisvūne paukšti,
Svaigiame padangių aukšty
Nesuglausk sparnų. - - -*

Esame gimę po Vyčio ženklų. Vytis neša mus į priekį. Būkime ištikimi jam...

Rimantas SKEIVYS